

EIGEN VANGSTEN EN WAARNEMINGEN AAN BIJEN EN WESPEN IN 1996
 Theo M.J. Peeters

Al vóór het eind van het aculeatenseizoen was ik zeer tevreden over mijn vangsten en waarnemingen in 1996. Bij het samenstellen van een lijst voor de rubriek 'leuke vangsten' bleek deze wel erg lang te worden. Tevens ben ik niet zo gek op lijstjes met alleen maar vindplaats en datum! Daarom klim ik liever achter het scherm en tracht enkele gedachten op een rij te zetten over mijn bijzondere ervaringen met betrekking tot het afgelopen bijen- en wespenjaar. Na de (voorlopige) dodencijfers van bijen en wespen in mijn collectie zullen enkele van deze vangsten kort worden besproken. Andere vangsten zijn genoemd onder de rubriek 'leuke vangsten' of in het verslag van de zomervergadering op Terschelling. De rest van de waarnemingen en vangsten wordt elders gepubliceerd, bewaar ik voor een andere keer danwel heb ik nog niet op naam gebracht.

Excursies

Evenals vorig jaar ben ik veelal samen met collega's in het veld geweest. Naast de excursies naar Terschelling en de Millingerwaard waren dat weer verrukkelijke tochten zoals in het Noordhollands Duinreservaat samen met Henny Wiering, de Amsterdamse Waterleidingduinen, Veghel en Isabellegreend samen met Pieter van Breugel, Schouwen, Tholen en Zuid-Beveland met Mervyn Roos en Ede e.o. samen met Wijnand Heitmans. Daarnaast heb ik enkele excursies gemaakt naar gebieden in de omgeving van mijn woonplaats Tilburg en tevens blijven mijn ouderlijke thuishaven Thorn en enkele terreinen in het Midden-Limburgse me nog steeds boeien. Dat leverde uiteraard een grote hoeveelheid aan gegevens die inmiddels grotendeels in mijn computer zijn opgenomen. Alleen een deel van de graafwespen en bijen van het genus *Lasioglossum* blijven vaak lang staan alvorens er een naam onder komt. Enerzijds omdat de meeste graafwespen me minder boeien en anderzijds omdat ik me pas sinds begin van dit jaar heb gestort op dat moeilijke bijengenus van kleine en minder aabare soorten.

Vangsten

Tabel 1. Aantal bijen, wespen en mieren gevangen in 1996 verdeeld over de families

Familie	NLnaam	soorten NL	exemplaren			soorten
			v	w	m	
Bethylidae	platwespen	12	4	-	-	2
Chrysididae	goudwespen	43	50	1ex	37	13
Dryinidae	tangwespen	37	2	-	-	1
Embolemidae	peerkopwespen	1	-	-	-	-
Formicidae	mieren	51	5	9	1	6
Mutillidae	mierwespen	3	5	-	5	3
Sapygidae	knotswespen	4	5	-	7	3
Tiphiidae	keverdoders	5	-	-	-	-
Pompilidae	spinnendoders	66	90	-	65	31
Vespidae	ploovleugelwespen	55	38	11	38	24
Sphecidae s.l.	graafwespen	171	136	-	117	65
Apidae s.l.	bijen	333	287	17	206	136

	totaal	781	622	37	476	294

Mijn collectie groeide in 1996 met 1322 aculeaten. Op dit moment geeft mijn database aan dat er uit 1996 1121 dieren (914 records) zijn opgenomen waarvan 622 vrouwtjes, 37 werksters, 476 mannetjes en 1 exemplaar. Het betreft 294 soorten verdeeld over 10 aculeatenfamilies (tabel 1). Twee aculeatenfamilies ontbreken, nl. de Embolemidae en de Tiphidae. Het overgrote deel werd door mezelf gevangen (993 exemplaren) en stamt uit Nederland. De rest (128 exemplaren) werd gevangen door mijn vader, André van Eck, Pieter van Breugel en enkele andere collega's waarvoor hier nogmaals mijn dank. Van de dieren uit het buitenland zijn er 39 op naam gebracht die allen van Belgische bodem komen.

Waarnemingen

Bij ongeveer eenderde van mijn data (269 records) werd de vliegplant genoteerd. De meeste soorten ving ik in 1996 op canadese guldenroede (*Solidago canadensis*), sporkehout (*Rhamnus frangula*), wilg (*Salix*) en wilde kruisdistel (*Eryngium campestre*). Het bloembezoek dat de meeste indruk op me heeft gemaakt ontdekte ik op 27 juni in de Verbrande Pan. We waren op zoek naar enkele typische (kust-)duinsoorten zoals *Stenodynerus dentisquama* en *Spinolia unicolor*. Op een zonnige helling bloeiden honderden duinviooltjes (*Viola curtisii*). Nu verwacht je niet zo snel enige vliegactiviteit op viooltjes maar in deze bloemarme omgeving bleek de massale bloei van het duinviooltje een welkome nectarbron voor diverse wespen. Op je hurken stilzittend en turend over het bloemenveldje kon je de dieren makkelijk gadeslaan. Er fourageerden o.a. *Chrysis bicolor*, *Spinolia unicolor*, *Stenodynerus dentisquama* en *Pterocheilus phaleratus*. Op dezelfde helling vond ik ook een mannetje van de sprinkhanendoder *Tachysphex fulvitaris*, een soort die in ons land beperkt is tot de kustduinen.

In het natuurontwikkelingssterrein 'De Kaaistoep' te Tilburg trof ik dit jaar o.a. *Elampus constrictus*, *Astata boops* en *Andrena helvola*, soorten die ik in Tilburg e.o. tot op heden niet was tegengekomen. Van de zandbij *Andrena helvola* zijn het laatste decennium meer nieuwe vindplaatsen bekend geworden en ze is in een groot deel van het zuidoosten aan te treffen. Ook van de grote wantsendoder *Astata boops* krijg ik de laatste jaren meer meldingen van allerlei nieuwe vindplaatsen en deze soort lijkt haar oude verspreidingspatroon weer te herstellen. Met *Elampus constrictus* bedoel ik hier de gedrongen (blauw-)groene goudwesp met de smalle achterlijfslamel en het puntige mesopleuron (Móczár, 1964). Of we in Nederland ook de meer goudrode kleurvormen van *E. constrictus* hebben is nog onbekend. De zeer verwante grotere en slankere *Elampus panzeri* heeft meestal een meer hoefijzervormige achterlijfslamel. Tevens heeft dit taxon tenminste op het eind van het achterlijf altijd enige roodkleuring en bezit ze een hoekiger mesopleuron. Kunz (1994) onderscheidt alleen *E. panzeri* maar het lijkt alsof we hier toch met twee soorten te maken hebben. Temeer daar ik in de Kaaistoep op 4 juni en 20 juli enkele mannetjes en vrouwtjes van *E. constrictus* ving, allen in de buurt van een nest van de graafwesp *Mimumesa unicolor*. De dieren vlogen boven de steile zandige oever van een twee jaar geleden gegraven poel in een hooiland. Een hypothese is dat *Elampus panzeri* de rode *Mimesa*'s en *Elampus constrictus* de zwarte *Mimumesa*'s als gastheer heeft.

Op Isabellegreend, een natuurontwikkelingssterrein langs de Maas, vond ik in augustus de spinnendoder *Agenioideus usurarius*, de solitaire plooiwesp *Euodynerus dantici* en de rode maskerbij *Hylaeus variegatus*. *Agenioideus usurarius* is pas enkele jaren uit ons land bekend en heeft zich al sterk naar het noorden verspreid. Lefeber noemt in Nieuwsbrief nr. 1 (juni 1995) enkele vindplaatsen uit Zuid-Limburg en één mannetje uit Best. Nu dus ook in Midden-Limburg, waar ik enkele vrouwtjes aantrof op een steil leemdepot. Eén dier werd samen met haar prooi gevangen maar de spin is nog niet op naam gebracht. Op dezelfde plek nestelden enkele vrouwtjes van de zeldzame *Euodynerus dantici*. Een leuke vondst die ook al door Jan Smit werd genoemd in Nieuwsbrief nr. 1 en in dit nummer. Omdat er weinig over de biologie van deze soort bekend is ben ik gestart met een onderzoekje aan deze kleine en kwetsbare populatie. Wellicht levert dat in de nabije toekomst enige leuke waarnemingen op over nestbouw en voedsel van deze prachtige wesp. Van de rode maskerbij werd slechts één vrouwtje gevangen op 9 augustus. Ze vloog op wilde kruisdistel (*Eryngium campestre*). Op het oude

station van Tienray had ik al tweemaal naar deze zuidelijke soort gezocht, maar zonder succes. In Koningssteen, een ander natuurontwikkelingssterrein langs de Maas, werden op 10 augustus op een grindstrandje diverse mannetjes van de kleine zwart-rode graafwesp *Didineis lunicornis* gevangen. De dieren renden vliegensvlug over de grond. Vrouwtjes heb ik niet kunnen vinden maar moeten in dezelfde omgeving aanwezig zijn geweest. De soort was bekend van slechts een klein aantal vindplaatsen in het zuidoosten van ons land, maar is wellicht algemener dan verwacht in de terreinen langs onze rivieren. Zo werd *D. lunicornis* dit jaar ook gevonden langs de Waal bij Deesd (zie 'Leuke vangsten' in dit nummer). Al in het veld wist ik dat ik *D. lunicornis* nooit eerder had gezien, dit in tegenstelling tot een mannetje van *Vespula austriaca* gevangen op 18 augustus op *Solidago* waarvan bij determinatie thuis pas bleek dat het niet de rode wesp maar haar koekoekswesp betrof. De oostenrijkse wesp is buiten Zuid-Limburg slechts van enkele vindplaatsen in ons land bekend (fig. 1).

Eveneens opmerkelijk waren de vangsten en waarnemingen in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Van de bijen- en wespenfauna van de AWD, die ik al enkele jaren inventariseer, begin ik nu een aardig beeld te krijgen. Vooral het zeedorpenlandschap rond Zandvoort en de binnenduinen zijn rijke gebieden. Bijzonder was de waarneming van een groepje van de roetbij *Panurgus banksianus* en een nestgroep van de zandbij *Andrena nigriceps*. Deze twee bijen zijn op de hoge zandgronden nog regelmatig aan te treffen maar zeldzaam in het westen van ons land.

Vooral schrale (weg-)bermen met gele composieten en zandblauwtje zijn belangrijke fourageergebieden voor deze zomerbijen.

De insectentuin te Veghel leverde ook in 1996 weer enkele bijzonderheden op. Op 17 juli was *Sapygina decemguttata* in grote aantallen aanwezig samen met haar gast de tronkenbij (*Heriades truncorum*). Maar ook enkele vrouwtjes van de kleine *Stelis minima* kon ik hier voor het eerst ontdekken tussen de grote aantallen bijen en wespen die in de nestblokken nestelen. Deze kleine cylinderbij, bekend van slechts 4 vindplaatsen in ons land, was al sinds 1972 niet meer gemeld. Ze wordt door haar kleine formaat waarschijnlijk snel over het hoofd gezien. *Stelis minima* treedt als koekoeksbij op bij de kleine klokjesbij *Chelostoma campanularum* en waarschijnlijk ook bij de verwante *C. distinctum*.

Tenslotte maakte ik op het eind van de zomer een tocht naar de oude bossen bij Ulvenhout. De bedoeling was te zoeken naar enkele zeldzame goudwespen die daar door dhr. van Lith in de vijftiger jaren werden verzameld. Bijzondere goudwespen ben ik niet tegengekomen maar enkele langbloeiende groepen van de canadese guldenroede (*Solidago canadensis*) leverden een aantal zeldzame wespen. Ook mannetjes en vrouwtjes van de bonte viltbij *Epeoloides coecutiens* fourageerden hier op *Solidago*. Vier bezoeken tussen 22 augustus en 9 september leverden een prachtig soortenlijstje van bijen en wespen op *Solidago*. Vooral de nieuwe *Discoelius* en de vondst van vier mannetjes van *Eumenes coronatus* verbaasden me. Deze laatste soort was tot op heden alleen bekend van de Sint Pietersberg. De resultaten van dit kleine bloemonderzoekje op *Solidago* zullen elders worden gepubliceerd.

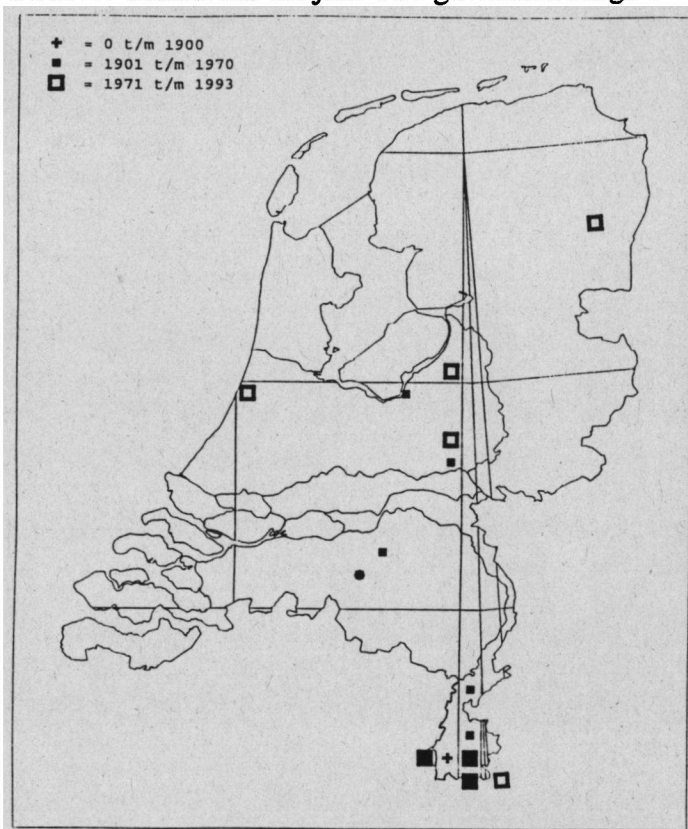

Fig. 1 Verspreidingskaart *Vespula austriaca* (10 x 10 km-hokken; dec. 1993 EIS-NL)

Literatur

- Kunz, P.X., 1994. Die Goldwespen (Chrysididae) Baden-Württembergs. Taxonomie, Bestimmung, Verbreitung, Kartierung und Ökologie. Mit einem Bestimmungsschlüssel für die deutschen Arten. - Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ., 77: 1-188.
- Móczár, L., 1964. Über die Notozus-Arten Ungarns (Hymenoptera, Chrysididae). - Ann. Hist.-Nat. Mus. Nat. Hungarici Zoologica, 56: 439-447.